NIEUWSBRIEF

Vrienden van de Hooglandse Kerk

11 december 2023

De klokken van de Hooglandse Kerk - Hans Brons

LEIDEN – Klokgelui nodigt gelovigen al eeuwen uit om ter kerke te gaan. Volgens de christelijke symboliek wekt het daarnaast op tot strijd tegen de boze vijand en wilde het volksgeloof dat het tegen de gevaren van onweer beschermde.

Tot 1943 bezat de Hooglandse Kerk vier klokken: twee in de westelijke toren en twee in het vieringtorentje. Na de klokkenroof door de Duitse bezetter konden er maar twee worden teruggevonden en na de oorlog terugkeren naar Leiden. De oudste klok uit de westelijke toren en de slagklok in het vieringtorentje gingen verloren.

De westelijke toren en het vieringtorentje van de Hooglandse Kerk.
Bij de laatste restauratie zijn in 1973 de galmgaten weer teruggebracht tot de oorspronkelijke grootte. Vanwege de plaatsing van een uurwerk in de westelijke toren werd tevens een wijzerplaat aangebracht. Achter het ronde raampje in het dakvlak onder het vieringtorentje bevindt zich de uurwerkkamer waar tot 2003 het uurwerk uit 1609 heeft gestaan. (Foto: Hans Brons)

De klokken van de westelijke toren.

In de Hooglandse Kerk moet er al vanaf midden 14^{e} eeuw een luidklok aanwezig zijn geweest in de westelijke toren. Bekend is dat in 1514 voor deze toren een nieuwe klok is geleverd door de gebroeders Wilhelmus en Jaspar Moer. Deze klok had een middellijn van 98,5 centimeter en het opschrift: “Willibrordus nomen meum” (Willibrordus is mijn naam), het jaartal Anno Domini MCCCCCCXIIII en de namen van de makers. Op het lijf van deze klok stonden twee reliëfs voorstellende de Heilige Willibrordus en twee maal het Leidse stadswapen.

Rond 1615 wordt een tweede luidklok met een middellijn van 160 centimeter geleverd door Henricus van Meurs en ondergebracht in een nieuw gebouwde grotere houten klokkenkamer. De klok draagt als randschrift een Latijnse tekst waarvan de vertaling luidt: “Henricus Meurs heeft mij gemaakt. Met mijn stem breng ik een ontroerend en prachtig geluid voort en welluidende klanken opdat mijn kerkgangers zich spoeden naar het heilig Woord Gods”.

De klokken werden uiteraard geluid voor de aanvang van kerkdiensten, maar ook om heuglijke feiten te vieren, zoals een overwinning van een zeeheld of de inhuldiging van een nieuwe stadhouder. Ze brachten echter ook geld in het laatje voor de kerkmeesters die belast waren met het onderhoud van het gebouw. Voor het luiden bij een uitvaartdienst moest immers betaald worden: het “enkel” luiden van de kleine klok leverde al op, voor “dubbel” luiden van beide klokken gold het dubbele tarief.

Op 18 februari 1943 konden de klokken niet langer bescherming bieden tegen een boze vijand. Op last van de bezetter werden ze door een niet erg ter zake kundige aannemer uit de toren verwijderd. De werklui konden de zware grote klok niet houden: deze sloeg eerst door het dak heen en verbrijzelde vervolgens zandstenen onderdelen van het westportaal.

Fotograaf onbekend. Collectie ELO

In het voorjaar van 1946 werd de grote klok teruggevonden en nu met meer deskundigheid teruggehangen.

De grote klok keert terug in het voorjaar van 1946. (Foto uit de collectie van R. Bood)

Helaas had de klok door al het gesol een barst opgelopen, waardoor het geluid niet bepaald meer welluidend was. De klok werd andermaal afgevoerd in 1972 en door de firma Eijsbouts eerst gesmolten en daarna in de oude vorm opnieuw gegoten van het oorspronkelijke bronzen materiaal.

Na terugplaatsing in 1973 kreeg de grote luidklok weer gezelschap van een kleinere klok. De klokkenstoel was daarvoor nog aanwezig. De vervanger van de geroofde klok hing oorspronkelijk in de in 1971 gesloopte Leidse Oosterkerk en werd in 1950 gemaakt door Van Bergen uit Heiligerlee. De klok draagt de Latijnse bede dat de naam van God van de ochtend tot de avond geprezen dient te worden.

De in 1971 gesloopte Oosterkerk aan de Herengracht.
Uit de Oosterkerk is ook het uurwerk afkomstig dat thans een verdieping lager in de toren een plaats heeft gekregen. (collectie ELO)

Het uit de voormalige Oosterkerk afkomstige uurwerk (Foto: Hans Brons)

De grote klok is sinds de laatste restauratie behalve een luidklok tevens een slagklok. Het ophijsen en laten vallen van de hamer levert 20 meter lager in mijn aanleunwoning elk halfuur een bijzondere gewaarwording op: zoals het klokje thuis tikt, tikt het nergens…

De klokkenstoelen en beide klokken, de grote klok met hamer linksonder nog net zichtbaar). (Foto: Hans Brons)

De klokken van het vieringtorentje

Het vieringtorentje met de wijzerplaten uit 1609. In het bovenste gedeelte van het torentje is een van de klokken zichtbaar. (Collectie ELO)

“Leiden is wel een schone stad, maar het is of je op een dorp zonder klokslag woont” schreven de buurtbewoners van het bon (wijkje) Kerk-vierendeel (ten noordoosten van de Hooglandse Kerk). Het kerkgebouw hield volgens hen het geluid van de stadhuistorenklok tegen en zij verzochten het stadbestuur om de vieringtoren te voorzien van een uurwerk en een slagklok. Ruimhartig werd aan hun wens tegemoet gekomen. Op 2 juli 1607 kreeg meester Huych Hopcoper uit Gouda opdracht om een uurwerk van 1600 kilo te vervaardigen voor 44 gulden per 100 pond ijzer. Aan de buitenzijde diende hij vier wijzerplaten tussen de dakschilden te plaatsen alsmede een wijzerplaat aan de binnenzijde centraal in de kruising van de kerk. Na oplevering van het aangenomen werk op 5 november 1609 —anderhalf jaar later dan overeengekomen— bleek zijn werk vol gebreken te zijn. Onder meer draaiden de wijzers boven in het gewelf van de kerk de verkeerde kant op! Pas nadat de gebreken waren hersteld kreeg hij zijn geld en kon het uurwerk samen met de slagklok, gemaakt door de ook uit Gouda afkomstige Willem Wegewaart, met een middellijn van 71 centimeter, in gebruik worden genomen.

Het uurwerk uit 1609. In 2003 is het uurwerk door vrijwilligers uit de uurwerkkamer onder het vieringtorentje verwijderd en na te zijn hersteld in het zuidertransept geplaatst. (Foto: Hans Brons)

De wijzerplaat aan de binnenzijde van de kerk (foto Hans Brons)

Helaas werd bij de laatste restauratie besloten de wijzerplaten aan de buitenzijde te verwijderen. Waarom toch? Die plek was bijzonder: onze voorvaderen hebben daarvoor gekozen, omdat de onvoltooide kerk geen hoge toren had. Ik zou willen bepleiten die wijzerplaten met wijzers en al weer terug te brengen, desnoods aangestuurd door een elektrisch mechanisme.

In 1743 maakte Ciprianus Crans Janszoon uit Amsterdam een luidklokje met een middellijn van 47 centimeter. Mogelijk was dit ter vervanging van een oudere klok die voor de Reformatie drie maal daags het angelus luidde. Dit klokje kon na de oorlog worden teruggevonden en kreeg in 1955 een plek in de klokkenstoel van de toen in gebruik genomen Maranathakerk. Na de sloop van deze kerk verhuisde de klok in 2006 naar de Vredeskerk. Ik zou een lans willen breken om dit luidklokje terug te brengen naar de historische plek in het vieringtorentje en om de Vredeskerk te voorzien van een ander luidklokje dat, gezien de vele kerksluitingen, ongetwijfeld beschikbaar is en op herbestemming wacht.

Het luidklokje uit 1743 bevindt zich nu in de Leidse Vredeskerk. (Foto: Hans Brons)

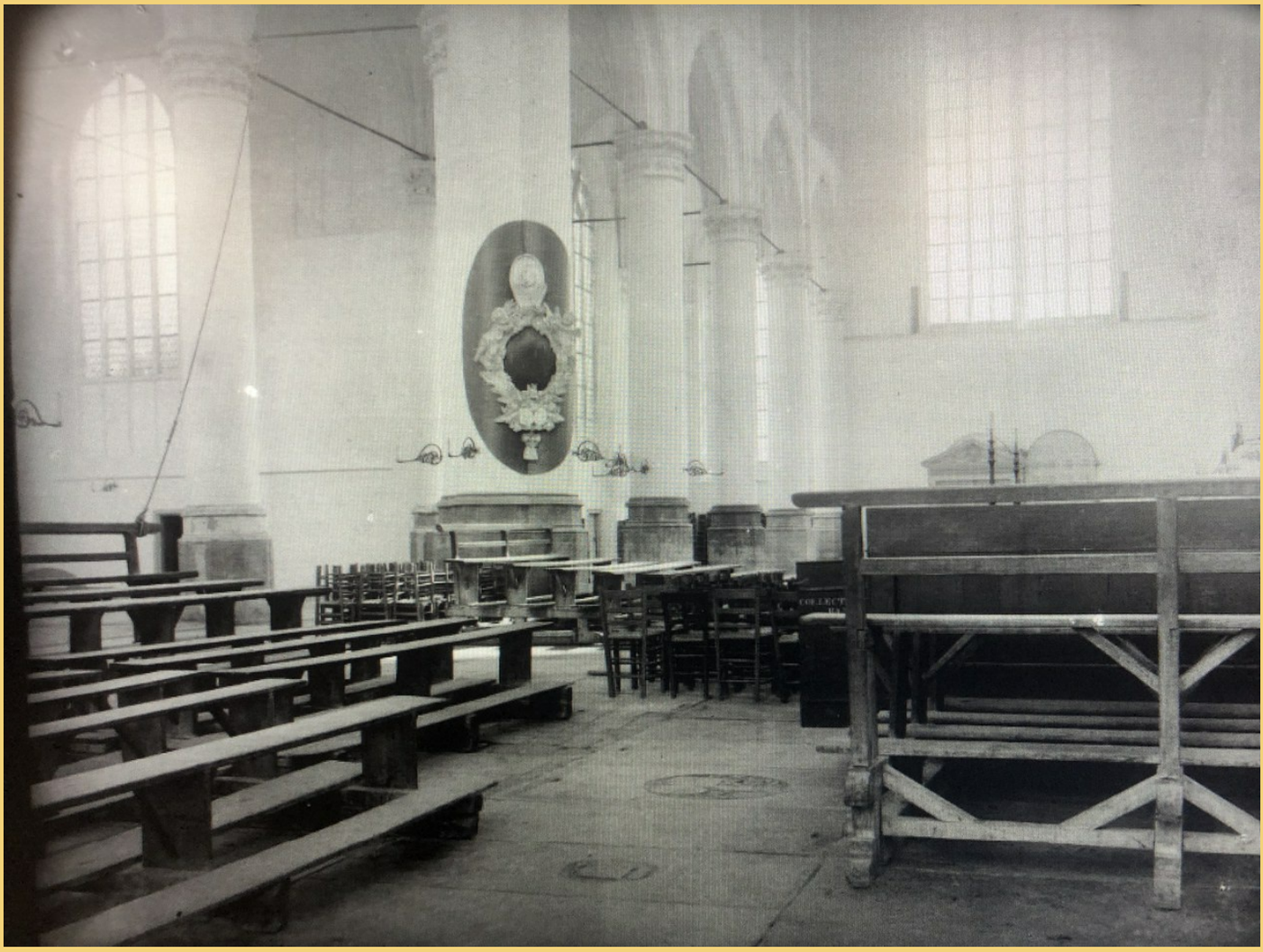

Interieur voor 1885. Een touw is zichtbaar waarmee de klok in het vieringtorentje kon worden geluid. (Collectie ELO)

Naast mijn pleidooi voor de terugkeer van het luidklokje en de wijzerplaten naar het vieringtorentje zou ik af willen sluiten met een laatste wensdroom: dat de klokken in de toekomst weer met spierkracht geluid kunnen worden. Als dat het geval is kunnen de gelovigen voortaan bezield, in plaats van op de automaat, ter kerke worden gemaand. Voor het op te richten klokkenluidersgilde geef ik mij nu alvast op als vrijwilliger.

Wij hopen dat u met plezier de wetenswaardigheden over de klokken in de Hooglandse Kerk hebt gelezen.

Met hartelijke groeten,
Stichting Vrienden van de Hooglandse Kerk,
Hans Brons
voorzitter

Tweet Share

---

info@vriendenhooglandsekerk.nl
www.vriendenhooglandsekerk.nl
Bankrekeningnummer NL09 RABO 01426 47608
Erkend door Belastingdienst als Culturele ANBI

Nieuwstraat 18
2312 KC Leiden

KvK: 27309851

Deze e-mail is verstuurd aan {{email}}.• Als u geen nieuwsbrief meer wilt ontvangen, kunt u zich hier afmelden. • U kunt ook uw gegevens inzien en wijzigen. • Voor een goede ontvangst voegt u info@vriendenhooglandsekerk.nl toe aan uw adresboek.

Laposta